

RECENZE

Lanczová Ingrid. Dejiny právnej úpravy rozvodov na území Slovenska. Praha: Leges, 2018, 160 s.

Predmet slovenského právnohistorického bádania sa v ostatných zhruba troch desaťročiach výrazne rozšíril. K dlhodobo dominujúcemu záujmu našej právnej historiografie o dejiny verejného (respektíve najmä ústavného a správneho) práva po roku 1989 postupne pristúpil výskum *dejín súkromného práva*. Výsledky tohto výskumu sú už pomerne rozsiahle, o čom svedčí aj ich prezentovanie vo viacerých významných publikáciách analyticko-syntetického charakteru, ku ktorým možno zaradiť aj tu recenzovanú monografiu *JUDr. Ingrid Lanczovej, PhD.*, pôsobiacej na Katedre dejín práva Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave.

Recenzovaná monografia popisuje a rozoberá vývoj právnej úpravy rozvodov na území Slovenska od prijatia uhorského zákonného článku XXXI/1894 o manželskom práve po súčasnú slovenskú právnu úpravu rozvodu, obsiahnutú v zákone č. 36/2005 Z. z. Zákon o rodine predstavuje autorkin pohľad na žiaducu relevantnú *de lege ferenda* právnu úpravu. Autorka publikáciu uvádza objasnením ňou použitej *terminológie* zohľadňujúcej európsku právnu tradíciu, ktorú bližšie vysvetľuje aj v kapitole 1.2.1 *Etymológia pojmu odluka od stola a lože* jej dizertačnej práce *Vplyv kánonického práva na vývoj rodinného práva na území Slovenska (Problematika zániku manželstva inter vivos)*. Pojmy odluka/separácia/odluka od stola a lože používa pre faktický, avšak nie právny zánik manželstva (v domácej historickoprávnej terminológii sa používa výraz rozvod od stola a lôžka, respektíve jeho variácie) a pojem rozvod pre faktický aj právny zánik manželstva (v domácej historickoprávnej terminológii sa používa výraz rozluka). Text monografie sa nesústreďuje iba na obsah príslušných právnych úprav rozvodu, ale aj na príčiny a okolnosti ich prijatia a na spoločenské, politické a kultúrne kontexty ich praktického uplatňovania sa, ktoré autorka zaujímavou prístupom priblížila aj na základe neprávnych prameňov, napr. žurnalistických článkov či beletristických diel. Autorka sa ďalej systematicky venovala dobovým právnovedeckým reflexiám skúmaných právnych úprav a judikatúre vypovedajúcej o ich pôsobení v praxi. Osobitným prínosom monografie sú autorkine konfrontácie právnych úprav rozvodu, ktoré postupne existovali na našom území, s ich zahraničnými, napr. francúzskymi či nemeckými, náprotivkami, ako aj s českou právnou reguláciou rozvodov, ktorá sa až do roku 1950 odlišovala od slovenskej. Dôraz v celej monografii je ale v prvom rade kladený na otázku *autonómie vôle (konsenzu) manželov ukončiť manželstvo*, ktorá je zhodnotená v historickom aj súčasnom kontexte. Tomu zodpovedá aj *štruktúra monografie*, ktorá pozostáva zo štyroch kapitol (1. *Rozvody v uhorskej a rakúskej právnej kultúre konca 19. a začiatku 20. storočia*, kde sa osobitný dôraz kladie na zák. čl. XXXI/1894 a jeho § 77, ktorý slúžil aj na simuláciu rozvodu dohodou, 2. *Recepcia rakúsko-uhorského práva a dualizmus právnej úpravy rozvodov v prvej Československej republike*, 3. *Neprekonateľný odpor v prvorepublikovom práve českých krajín*, kde opäť skúmala tento dôvod v súvislosti s otázkou simulácie konsenzu manželov rozviesť sa a obdobne tak ďalší dôvod rozvodu

v kapitole 4. *Rozvrat manželstva v prvorepublikovom práve českých krajín, v unifikovanom československom práve a v práve Slovenskej republiky*). Text monografie vhodne dopĺňajú obrázky a fotografie ilustrujúce niektoré problémy traktované autorkou, ako aj šesť textových príloh.

Zákonný článok XXXI/1894 po prvýkrát v uhorských (a teda aj v slovenských) dejinách umožnil rozvod manželstva vo význame jeho faktického i právneho zániku, hoci s ohľadom na katolícke vierovyznanie väčšiny obyvateľstva Uhorska zachoval aj odluku manželov od stola a lôžka, ktorá bola dovtedy jedinou povolenou formou zániku manželstva. Pravda, odlukou sa rušilo iba faktické spolužitie manželov v spoločnej domácnosti, nie však ich manželstvo, ktoré právne trvalo ďalej. Uvedený zákonný článok pritom platil iba v uhorskej časti Rakúsko-Uhorska; v jeho rakúskych a českých krajinách bolo manželské právo súčasťou Všeobecného občianskeho zákonníka (ABGB), ktorý katolíckym manželom, t. j. prevažnej časti obyvateľstva, nedovoľoval rozvod. Po vzniku Československej republiky bola vydaná nová právna úprava rozvodov (zákon č. 320/1919 Zb., označovaný aj ako manželská novela či rozlukový zákon), ktorá sa však na Slovensku neuplatňovala – tu bol naďalej účinný uhorský zákonný článok XXXI/1894. Právnu úpravu rozvodov, jednotnú pre celé územie Československa, priniesol až zákon č. 265/1949 Zb. o rodinnom práve, ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 1950.

Zákonný článok XXXI/1894 viazal uskutočnenie rozvodu na výskyt niektorého z ním upravených dôvodov rozvodu, ktoré autorka s prihliadnutím na dobovú právnu náuku a súdnu prax, ale aj inovatívne vzhľadom na výsledky svojho, nimi podloženého, výskumu rozdelila na absolútne objektívne dôvody (cudzoložstvo, konanie proti životu alebo zdraviu manžela, odsúdenie na trest smrti alebo trest odňatia slobody v trvaní aspoň päť rokov, zotrvávanie v nemravnom spôsobe života a i.) a relatívne objektívny dôvod (úmyselné opustenie manžela bez právnej príčiny, ktoré sa mohlo opierať o vážne pocity a nie o konkrétne definovateľnú príčinu – vyššie spomínaný § 77), ktorý (odlúčené žijúci) manželia mohli po vzájomnej tichej dohode simulovať s cieľom dosiahnuť rozvod, čím vznikol priestor pre konsenzuálne rozvody, ktoré právna úprava nepoznala, ale právnická obec do určitej miery *de facto* tolerovala.

Výrazným medzníkom vývoja právnej úpravy rozvodov bol zákon č. 265/1949 Zb. o rodinnom práve, ktorý popri spomenutom zavedení jednotnej právnej úpravy rozvodov (a ostatných otázok manželského a rodinného práva) pre celé Československo odrážal vznik tzv. ľudovodemokratického politického režimu (po roku 1948), ktorý sa od predchádzajúceho zásadne odlišoval. Uvedený zákon stanovil ako jediný všeobecný rozvodový dôvod „*hlboký a trvalý rozvrat manželstva z dôležitých dôvodov*“, pričom na takýto rozvrat sa nazeralo ako na stav, v ktorom manželstvo (už) neplní svoju spoločenskú funkciu, t. j. nie je reprodukčnou inštitúciou, nefunguje ako hospodárska jednotka slúžiaca na obstarávanie hmotných potrieb členov rodiny, alebo nezabezpečuje výchovu detí. Pojem „*dôležité dôvody*“, pre ktoré prichádzalo k rozvratu manželstiev, zákon nevymedzil, čo reflektuje samozrejmu skutočnosť, že rozvrat môže nastať z najrôznejších príčin, ktorých (taxatívny) výpočet v právnom predpise nikdy nemôže byť vyčerpávajúci. Na druhej strane absencia legálneho vymedzenia dôležitých dôvodov rozvratu manželstva vyvolala určité pochybnosti právnededeckej obce a do určitej miery tiež vytvorila priestor na arbitrárne rozhodovanie súdov v konaniach o rozvode. Zákon z roku 1949 a jeho novelizácie (1953, 1955) tiež vychádzali z idey, že v niektorých prípadoch je vzhľadom na záujmy ma-

loletých detí žiaduce predísť rozvodu ich rodičov, a preto súdy mali povinnosť pokúsiť sa rozvádzajúcich sa manželov zmieriť.

Ďalšia právna úprava rozvodu bola obsiahnutá v novom československom zákone o rodine (*zákon č. 94/1963 Zb.*), ktorý vznikol v začiatkoch politického režimu označovaného ako socializmus, respektíve vybudovaný socializmus. Tentokrát rozvod manželstva predpokladal „vážny rozvrat manželstva“, ku ktorému prišlo z „príčin“, ktoré mal súd dôkladne zistiť, a to aj preto, aby mohol účinnejšie výchovne pôsobiť na rozvádzajúcich sa manželov s cieľom dosiahnuť ich zmier a predísť tak ich rozvodu. Objektívne existujúci (z konkrétnych príčin vyplývajúci) rozvrat manželstva pritom na rozvedenie manželstva nemusel postačovať, ak súd dospel k názoru, že rozvod by bol v rozpore so záujmom spoločnosti alebo maloletých detí. Naznačené nazeranie na rozvody pretrvalo až do novelizácie zákona č. 94/1963 Zb. z roku 2002, ktorá opustila koncepciu existencie spoločenského záujmu na zachovaní (rozvrátených) manželstiev v určitých prípadoch, a tak aj povinnosť súdu, iných štátnych orgánov či občanov výchovne pôsobiť na manželov s cieľom predísť ich rozvodu.

Nasledujúca, dodnes účinná právna úprava rozvodov sa nachádza v *zákone č. 36/2005 Z. z. o rodine*, podľa ktorého možno manželstvo rozviesť, „*ak sú vzťahy medzi manželmi tak vážne narušené a trvalo rozvrátené, že manželstvo nemôže plniť svoj účel a od manželov nemožno očakávať obnovenie manželského spolužitia*“, pričom súd je povinný riadne zistiť príčiny rozvratu manželstva. Spoločenský záujem na zachovaní rozvrátených manželstiev neexistuje, avšak súd má v rozvodových procesoch povinnosť prihliadať na záujmy maloletých detí.

Analýzou vývoja právnej úpravy rozvodu autorka dospela k názoru, že *konštantným javom tohto vývoja bola – a aj v súčasnosti je – neprípustnosť konsenzuálneho rozvodu*, t. j. rozvodu, na ktorom by sa manželia dohodli a ktorý by sa uskutočnil výlučne z ich vôle. Pre slovenskú právnu tradíciu je totiž charakteristický iný princíp, podľa ktorého je rozvod manželstva možný iba v prípade jeho rozvratu, ktorého objektívnu existenciu indikujú konkrétne, súdom zistené okolnosti. Faktický stav sa však v histórii často odlišoval od právneho a aj s prihliadnutím na to autorka pertraktuje žiaduce zmeny súčasnej slovenskej právnej úpravy *de lege ferenda*.

Z predchádzajúceho, hoci len stručného predstavenia obsahu recenzovanej monografie vidieť, že autorka systematicky spracovala problematiku, ktorej sa dosiaľ slovenská právna historiografia bližšie nevenovala. Monografiu tak možno považovať za objavnú (rozsiahlo prináša nové poznatky), čo je jej prvým výrazným vkladom. Ďalším je založenie autorkiných výkladov a záverov na značnom množstve relevantných prameňov (právnych i neprávnych), vrátane mnohých cudzojazyčných. V neposlednom rade treba oceniť analytický štýl, ktorým je monografia písaná.

Text monografie je vhodne usporiadaný, domnievam sa však, že miestami nie je dostatočne prehľadný. Pre čitateľa by bolo komfortnejšie, ak by autorka rozsiahle poznámky pod čiarou zakomponovala do hlavného výkladu, a to tým viac, že niekedy neobsahujú doplnkové, ale naopak podstatné informácie. Pripomienku mám tiež k autorkou často používanému výrazu „vstúpiť do manželstva“, ktorý mal byť nahradený výrazom „uzavrieť manželstvo“.

Monografiu *Dejiny právnej úpravy rozvodov na území Slovenska* možno odporučiť každému, kto má záujem bližšie porozumieť aktuálnej slovenskej právnej úprave rozvodu

manželstva prostredníctvom rozmanitých skúseností, ktoré s týmto rodinnoprávnym inštitútom mali v minulosti obyvatelia Slovenska, ako aj iných európskych krajín. Zároveň ju ako rozsiahle penzum poznatkov o predtým systematicky neskúmanej téme možno využiť ako solídne východisko ďalších výskumov, didaktického procesu a návrhov legislatívnych zmien.

Peter Vyšný*

* Doc. JUDr. Peter Vyšný, PhD. et Ph.D., Právnická fakulta Trnavské univerzity v Trnavě, katedra dějin práva. E-mail: peter.vysny@truni.sk.